

LEVINAS'TA ETİK SONSUZLUK, ŞİDDET VE DERRIDA

Sezal ÇINAR ÖZKAN*

ÖZ

Husserl'in fenomenolojisi ve Heidegger'in ontolojisi'nden yola çıkan Levinas etiği ilya, özne ve öteki, ötekinin yüzü, şiddet yerine sorumluluk, asimetrik ilişki şeklindeki Levinas'a özgü kavramlar temelinde biçimlenir. Derrida ise Şiddet ve Metafizik isimli makalesinde Levinas'ın felsefesinin olanaklılık koşullarını araştırmıştır. Kanaatimizce, ilksel kurulum dışında, akıllı öznenin evrensel yasalara uymasına işaret eden modern etiğe alternatif olarak ötekinin yüzünden doğan sorumlulukta temellenen Levinasçı etik anlayışı, zorunlu ilk şiddetten sonra kurulan düzende, ötekine şiddet uygulamayacak, aynılaştırmayacak ve böylece ilk şiddetin meşruiyetini sağlayacak bir telos olarak sonsuza ve aşkınlığa ulaşmada faydalı bir yol sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Levinas, Derrida, Husserl, Heidegger, etik

ETHICAL INFINITY AND VIOLENCE IN LEVINAS, AND DERRIDA

ABSTRACT

Based on Husserl's phenomenology and Heidegger's ontology, Levinas ethics is being shaped on the ground of Levinas-specific conceptualizations, such as: *Il ya*, the subject and the other, the face of the other, responsibility instead of violence, asymmetrical restions. As for Derrida, in the article *Violence and Metaphysics*, explored the possibilities of Levinas' philosophy. In our opinion, the Levinasian ethical understanding based on the responsibility arising from the existence of 'other' as an alternative to modern ethics, which points out that the 'smart subject' complies with the universal laws except for the original primary set-up, will not inflict violence on the other on the order established after compulsory first violence, and thus provide a useful road to transform legitimacy of the violence to infinity and transcendence as a telos.

Key words: Levinas, Derrida, Husserl, Heidegger, ethics.

* Danıştay Tetkik Hakimi

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi) *FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)*

2019 Güz, sayı: 28, ss. 35-54

Fall 2019, issue: 28, pp.: 35-54

Makalenin geliş tarihi: 11.10.2019

Submission Date: 11 October 2019

Makalenin kabul tarihi: 18.11.2019

Approval Date: 18 November 2019

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

ISSN 2618-5784

1- Giriş

Husserl'ın fenomenolojik yöntemini benimseyen ancak onun bilişsel öznesini duyarlı özneye dönüştüren, Heidegger'in ontolojiyi ilk felsefe olarak işaret etmesine koşut olarak etiği ilk felsefe olarak ilan eden, ontoloji de dahil tüm Batı felsefesini ötekinin aynıda yitirilişi olarak tanımlayan ve bunu ötekine uygulanmış bir şiddet olarak niteleyen Levinas, bu şiddeti önleyebilmek için öznenin ötekinin yüzünü görmesi ve onun sorumluluğunu üstlenmesiyle özneliğini kazandığı sonsuzluğa açılan bir felsefenin müjdesini verir.

Levinas'a göre etik ilk felsefedir. Modern felsefi gelenekte ise etik ancak varolanlar arasındaki bir ilişki olarak düşünülmüştür. Ontolojik düzende aynının sorgulanmasına olanak tanıyan bir başkalık olanağı yoktur. Aynının sorgulanması, aynının egoist kendiliğinde gerçekleşemez. Bu sorgulama başka tarafından yapılmalıdır.¹ Levinas'ın arzu ettiği radikal başkalık olanağı ise ancak, varolanlar düzenini yani ontolojiyi değil etiği ilk felsefe kabul etmekle açılır. ² Levinas'a göre, benim kendiliğindenliğimin başkasının mevcudiyeti tarafından sorgulanması ise etikdir. Özne ise ancak bu sorgulanmanın olanağında özneliğini kazanabilir. Öyleyse etik tüm varoluşları önceleyen, öznenin de onun vasıtasıyla ortaya çıktığı ilk felsefedir, varoluşu gerekçelendirir. Varolanın varoluşun ağırlığından ve şiddettinden kaçabilmesinin, özne olabilmesinin tek olanağı aynı zamanda Tanrısal bir çağrı olan sonsuzun çağrısına cevap vermektir. Batı felsefesi geleneği ve bu geleneğin bir devamı olan Heidegger ontolojisi başkalığı aynılığa dönüştürmekle son kertede Hitlerizm'e sebep olmuştur. Bu bir şiddet felsefesidir. Levinas başkanın, aynıda eritilmesine, bütünselliğe ve aynıya uygulanan şiddete karşı çıkar. Onun önerdiği şiddetsiz felsefedir.

Levinas başkanın bütünselliğe karşı koyan başkalığını Descartes'in sonsuzluk anlayışı ile ilişkilendirir.³ Descartes'te sonsuz düşünme idesi düşünen Ben'e aşkın ve düşünmeyi aşan düşüncedir. Tıpkı bunun gibi, başkası da yüz olarak bendeki düşünceye aşkın ve algıya indirgenemeyen olarak kendisini Ben'e sunar.⁴ Başkasına bu şekilde yönelindiğinde başka artık algıya indirgenemez ve bilişsel nesne haline de getirilemez. Böylece başka Ben'e dönüştürülmemiş ve ona karşı şiddet uygulanmamış olur. Başkaya bu şiddetsiz yönelim ise sonsuzluğun kapısını açandır.

¹ Zeynep, Direk, "Filozofların İrk Düşüncesi Peşinde", Defter, sayı:41, yıl 13, 2000, s: 194

² Zeynep, Direk, "Sunuş", Sonsuza Tanıklık, Haz. Zeynep Direk/Erdem Gökyaran, İstanbul: Metis Yayınları, 2003, s:18

³ Sengün Meltem Acar, "Levinas'ta Aşkılık Düşüncesine Giriş", Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, sayı:27, güz 2016, s:102

⁴ Emmanuel, Levinas, "Tanrı ve Felsefe", Sonsuza Tanıklık, Haz. Zeynep Direk/Erdem Gökyaran, İstanbul: Metis Yayınları, 2003, s:175

Bu çalışmada öncelikle Levinas etiğinin Husserl ve Heidegger'dan yola çıkan felsefi kökleri, ardından kavramları, son olarak ise Levinas'ın tanınmasında onun görüşleri hakkındaki felsefi kritikleri nedeniyle büyük rol oynayan Derrida'nın görüşleri incelenerek şiddetsiz bir felsefeye ulaşma olanağı ile Levinas'ın felsefesindeki açmazlar araştırılacaktır.

2- Levinas'ın Felsefi Kökleri; Husserl Fenomonolojisi ve Heidegger Ontolojisi

Levinas'a göre kendisinden önceki köklerini Yunan'dan alan Batı felsefesi Ben'de merkezileşmiştir. Aynılık, başkalığı kendi içinde eriterek evrenselliğe, tümelliğe ve sonluluğa ulaşmıştır.⁵ Ben'de merkezileşen felsefe, dışsallığı yok eden bir tümelliğe, özdeşliğe, aynılığa, kendi kendine yeterliliğe ve sonuç olarak da sonluluğa sebep olur. Evrenselden yola çıkan bilme ve anlama geleneği Sokrates ve Platon'dan beri devam etmektedir. Bu felsefi gelenekte hakikat arayışı, aklın üstünlüğü, kendine yeterli bir bütünün "aynı" kalması ideal olmaktadır. Felsefi düşünceye varlığın özü ve temel ilkesi arayışı hakimdir. Bu farklılıkların ötesinde bir "aynı"lık ve "bütünlük" inşasıdır.⁶ Epistemoloji de bilen özneyi merkeze koyarak aynının şiddetini sürdürür. Ötekini bilgi nesnesi haline getirerek aynının parçası haline getirir.

Levinas fenomenolojik yönteminden etkilendiği Husserl hakkında da aynı görüştedir. Husserl'da özne, nesnel dünyayı parantez içine alarak saf bene ulaşır. Bu bilincin mutlak ve merkezi yerinin yeniden kuruluşudur.⁷ Husserl'a göre şeyler bize en saf halleriyle ancak bilgide verilirler.⁸ Husserl'ın fenomenolojisinin dünya ve öteki ile kurduğu ilişki tarzı algı ilişkisidir. Fenomonolojik bakışla bilişsel olarak ötekine yönelen özne, onu da ben gibi özneleştirirerek aynıya tabi kılar. Oysa Levinas'a göre ötekine bilişsel değil, sonsuza bakılan duyarlılıkla bakılmalıdır. Öteki böylece özneleşmez, bir başka ben haline gelmez, Fenomonolojik indirgemeye ulaşılan transandantal ego bu dünyayı ve nesnelere kurduğu gibi, öteki özneleri de kurmaktadır. Husserl, tamamen benin dışında olanı, benden başkası olanı, ben olmayanı, alter egoyu, benle aynı yere koyarak içselleştirerek kurar. Başka egoların var olması bene, benin var olması başka egolara bağlıdır.⁹ Levinas'a göre, Husserl özne başkalığı yine kendi sınırları içerisinde kalıp aynılaştırarak deneyimler. Bu ise Levinas'a göre evrensellik ve bütünlük düşüncesinin yeniden kuruluşudur.

⁵Emmanuel, Levinas, Totality and Infinity, Duquesne University Press, Pittsburgh Pennsylvania 1961, s:44

⁶Emmanuel Levinas, 1961, s:43-44

⁷Kurtul Gülenç, "Edmund Husserl'de 'Başkasının Beni' Sorunu ve İntersubjektivite Kavramı" Kilikya Felsefe Dergisi, s: 1, 2014, s:75

⁸Edmund Husserl, Fenomenoloji Üzerine Beş Ders, Bilgesu Yayınları, Ankara 2012, s: 99

⁹Kurtul Gülenç, 2014, s:36

Husserl'in fenomenolojisinin a priori zihin süreçleri, bilişsel durumları ele alışını, saf teorik temsili eleştiriren Heidegger ise dasein'in dünyada varoluşu ile ilgilenir.¹⁰ Öznenin nesneye yönelimselliği ile nesnel yargılara varıp bilgiye ulaşması Varlık sorusunun açığa çıkmasını engellemiştir. Heidegger için varlığın ne olduğu sorusunun ontolojik önceliği vardır. Şimdiye kadar metafizik var olanları incelemekten varlığın anlamı alanına geçememiştir.¹¹ Kendi içselliğine kapanan bilinç, kendini aşan Varlık'ı anlayamaz. İncelenmesi gereken, soyut zihin içerikleri değil, varlığın dünyada bulunma hali ve onunla kurduğu ilişkidir. Çünkü özne bilinç durumlarının öncesinde de bu dünyada vardır. İnsan bu dünyaya fırlatılmıştır ve yalnızdır. Ne yapacağına karar vermek için Varlıkla olan bağını yeniden kurmak zorundadır. Bu bağ insanın kendi varlığı üzerinde düşünmesidir. Varlıkla olan bağını kurduğu ölçüde insan kendi dünyasını inşa eder.

Levinas için Heidegger'in bu görüşleri; kişinin Kendi'siyle olan bu meşguliyeti, tüm hakikati "Kendi'nde ve Kendi'si" için görmesini ifade eder. Bu bakımdan Heidegger de Batı metafiziğine eklemelenmiştir. Levinas için tikel olan başkasının evrensel payda olan Varlık'ın kavranması olayında buluşması ve Dasein'in başkalarıyla kurduğu ilişki yine başka'nın aynı'da eriyip gittiği bir ilişkidir. Var olanların hep Varlık ufkundan anlaşılıyor olması Levinas'a göre başkalığın aynıya indirildiği bir ontoloji ortaya koymaktadır.¹² Dasein bu dünyada başkaları ile birlikte vardır.¹³ Ama başka insanların varlığı dasein'in kendiliğine karşı gelen ve aşılması gereken bir durumdur. Heidegger'de başka insanlar ötekine karşı sorumluluğu ortaya çıkaran etik temelli bir yere doğru evrilmez.

3- Levinas'ın Kavramları

3-1- İlyas

Öznenin dünyada başkaları ile birlikte varoluş şeklindeki Heideggerci tarzı benimsenir bulmayan Levinas Husserl'inki gibi yalıtık bir özne tasarlar.¹⁴ Farkı öznesi Husserl'inki gibi bilişsel değil, başkalık üzerinden tanımlanmaktadır. Bu anlamda Levinas'ın öznesi de yönelimseldir, ama yönelimselliği bilinç değil, duyarlılık kaynaklıdır. Heidegger ise Levinas'a bir

¹⁰Calvin O. Schrag, "Heidegger Felsefesinde Fenomenoloji Varlıkbilim ve Tarih", Çev: Serdar Şen, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, sayı: 13, 2006, s. 208

¹¹Martin Heidegger, Metafizik Nedir?, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2009, s. 7-8.

¹²Emmanuel Levinas, "Is Ontology Fundamental?", çev: Micheal B.Smitth, Barbara Harshav, Entre Nous: On-Thinking-Of-The-Other, ed. Lawrence D. Kritzman, 1998, s:1-12, s:5

¹³Martin Heidegger, Varlık ve Zaman, Agora Kitaplığı, İstanbul 2006, s:131-132

¹⁴Leora Batnitzky, "Encountering the Modern Subject in Levinas", Yale French Studies, 2004, s:11-12

ilk oluş tasarımı sunar. Epistemoloji'nin bilen özne tasarımından felsefeyi kurturan Heidegger ontolojiyi ilk felsefe olarak belirlemesiyle yolun bir kısmını kattetmişse de, etiksel önceliği tanımaması nedeniyle Levinas tarafından eleştirilmiştir.

Etiği ilk felsefe konumlandırırsa da Levinas Var (İlya)'dan çıkan varolanın hipostaz tasarımında ontolojiden yola çıkar. Levinas'a göre Heidegger'in söylediğinin aksine, tüm varolanların yitip gittiği en kopkoyu bir gece karanlığında dahi bizi karşılayan hiçlik değil, tam tersine hiçbir varolanla ilgili düşünemeyen, tamamen öznesiz ve genel bir Var'ın kendisidir. Hiçbir şey yokken bile bir şey inkar edilemez bir şekilde vardır. Yaradılışa öncel olan mutlak boşluk, hışırdıyan bir sessizliğe benzeyen Var ile doludur.¹⁵ Heidegger'deki hiçlikten duyulan dehşet karşına Levinas Var'dan kaçamamadan duyulan dehşeti, Var'ın karabasan gibi çöküşünü yerleştirir.¹⁶ Anonim bir varoluş olan Var'dan (İlya) dışa-çıkmanın ilk aşaması Var'da hipostazla meydana gelen bir kırılma ile gerçekleşir. Uyanıklığa son veren uyku hali gibi, başlangıç noktasını ifade eder. Uykunun uyanıklıkta oluşturduğu geçici kopma gibi, bilincin doğuşu da, Var'da bir çatlak oluşturur. Ama hala anonim varoluş içindeki bu çatlak Ben'den ve bilinçten söz etmek için yeterli değildir.¹⁷ Var'ın anonimliğinden ilk kopuşla birlikte Kendi'sine çakılı kalan, Kendi'siyle özdeş, henüz Var'ın ağırlığından kurtulamamış, bir yalnızlık durumudur bu.

Levinas'a göre, Heidegger'in Dasein'ninin ortaya çıktığı yer de burasıdır. Yalnızca kendi varoluşu ile ilgilenmekte olan, temel meselesi kendi varoluşu olan Dasein da kendine çakılıdır. Dasein, varoluşunu üstlenmekle kendi tekilliğini ve biricikliğini kazandığını sanır. Ama, aslında hipostazla yeniden Aynı'nın ekonomisini kurmaya yöneldiği için bunu gerçekleştiremez. Dasein'in ölüm-için-olmaklığı ise tekilliğini ve biricikliğini duyumsatsa da, yine Kendi'nin olanağı olduğundan onu Aynı'nın ekonomisine geri götürür.¹⁸ Bu kendinin totolojisidir.¹⁹ Levinas'a göre Heidegger'in Dasein'i kendi ile özdeş ilk benin kurulduğu yerdir, ama bunun ötekisine geçmek gerekir.

Böylesine kendiliğine batmış varlık hakkında Levinas'ın ilk belirlenimi, varlığın insanın üzerinde bir yük olduğu şeklindedir. Saf varlığın deneyimi, her türlü anlam arayışının öncesinde, varlığa maruz kalışın yarattığı tarifsiz

¹⁵Emmanuel Levinas“Etik ve Sonsuz”, Sonsuza Tanıklık, hazırlayanlar Zeynep Direk, Erdem Gökyaran, İstanbul: Metis Yayınları., 2003, s:309

¹⁶Emmanuel Levinas, Existence and Existents, çev. Alphonso Lingis, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers,1995, s:60

¹⁷age, s:67-70

¹⁸Emmanuel Levinas, 1961, s:43-44, Emmanuel Levinas, Totality And Infinity: An Essay On Exterioity, (Trans. Alphonso Lingis), Boston/London: Kluwer Academic Publishers., 1991, s: 114

¹⁹ age, s:7-35

baskı insanda bu yükten kurtulma isteği uyandırır. İnsanın kendi varoluşuna ilişkin temel deneyimi büyük bir sıkıntıdır. Bu diğer bir değişle, kişinin kendine sabitlenişinden koparılamazlığından ortaya çıkan bir bulantı halidir.²⁰ Levinas'a göre, varlığın varoluşunun ağırlığından, aynı ile doluluğun sıkıntısından ve bulantıdan kurtaracak tek şey, sonsuzca başka olan ötekidir. Ancak ötekinin sorumluluğu ile bu yük hafifletilebilir. Bu Ben'in içkinliğinden kurtulup aşkınlığa ulaşabilmesinin tek yoludur.

3-2- Özne ve Öteki

Var'daki kırılma ve hipostazla ortaya çıkan ve kendiliğinde batıklığın, boğulmuşluğun sıkıntısını yaşayan varoluş öteki ile karşılaşır. Levinas'ta Ben'in ve bilincin ilk kurulum yeri ötekinin yüzü ile karşılaşma ve bu karşılaşma ile ötekinden gelen sessiz talebe cevap verme, ötekinin sorumluluğunu almaktır. Öteki Ben'den mutlak başka olandır. Ben'in kendiliği aşmasının biricik yolu ötekinin yine Ben'de erimesi ile sonuçlanmayacak bir biçimde karşılaşmadır.

Levinas'a göre ötekiyle karşılaşmadan önce ortaya çıkan Var'da bir kırılmayla ortaya çıkan ilk varoluş fenomenal plandadır. Bu henüz özne değildir. Özne olabilmesi için, Ben'in başkası'nı buyur etmesi, onun başkalık'ını tanıması gerekir. Özne ancak bu karşılaşma ile özneliğini kazanabilir.²¹

3-3- Ötekinin Yüzü - Şiddet yerine Sorumluluk

Levinas'a göre Öteki'yle karşılaşma anında Ben, yüzün acizliği nedeniyle büyük bir utanç yaşar. Yüz çıplaktır, biçimiyle ve fiziksel özellikleri ile algılanmaz. Ben'in yüz karşısında duyduğu utanç ona sorumluluk alma ve aşkınlık deneyimi yaşatır. Yüz, kendi zayıflığı içinde tehlikeye açıktır ve Ben'i şiddete çağırır gibidir. Ben yüzde "Öldürmeyeceksin!" buyruğunu görür, bu buyruk ona sorumluluk verdiği için Ben Kendi'sine geri dönemez. Ben aldığı sorumluluğun nereye kadar olduğunu da kestiremez. Eğer bunu düşünmeye başlarsa yeniden efendi durumuna geçer. Sorumluluğun sonsuzluğunu hissetmezse aşkınlık durumuna geçemez.²² Yüz bilişsel bir mesele olarak ortaya çıkmaz. Bu yüzden bilinç edimlerine çevrilemeyen bu deneyim yüzü hep aşkın kılar, sorumluluk aşkınlıktan gelir.²³ Yüzü anlamaya yönelik her

²⁰Sengün Meltem Acar, 2016,s:96

²¹ Özkan Gözal, Varlıktan Başka, İthaki Yayınları, İstanbul 2010., s:192

²² Paul Davies, "Sincerity and the end of Theodicy: Three Remarks on Levinas and Kant", The Cambridge Companion to Levinas, (Ed. Simon Critchley/Robert Bernasconi) United Kingdom: Cambridge University Press., 2002, s:178

²³Zigmunt Bauman, Postmodern Etik, (Çev. Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları., 1998, s:65

türden çaba, yüze şiddet uygulamaktır. Yüz anlaşılmaya direnendir, yalnızca sorumluluğu üstlenilendir.²⁴

3-4- Asimetrik İlişki

Ötekinin yüzü, özneleştirilmediği için Levinas'ta sorumluluk ilişkisi simetrik değil, asimetriktir. Ötekini özneleştirmek ilişkiyi simetrikleştirmek anlamına gelir. Oysa ilişki simetrik olduğunda, yani Öteki de Ben'e karşı sorumlu olduğunda Ötekinin tekilliği ve biricikliği ortadan kalkar. Aynı ekonomisi içinde simetrik bir çıkar eşitlenmesi Ben'i aşkınlığa değil, egoizme götürür. Asimetri, Öteki'yle ilişkide bilincin ötesine geçiştir. Özne için aşkın olan bu yerde o, asimetriyi bir tür bilinç sorgulaması içinde değerlendirmez ve "çıkarcı hesabı" yapmaz.²⁵ Ben böylece Ötekinin karşılıksız sorumluluğunu aldığı sürece özne olarak Ben olabilir. Öznelik ancak asimetrik bir aşkın ilişki ile mümkündür.

Bunu ne fenomenoloji ne de ontolojik perspektif başaramaz. Çünkü gerek fenomenoloji gerekse ontoloji ötekini, sıradan herhangi bir ben olarak görür. Ontolojik bakış, ötekini sıradan bene indirgeyerek özneler arası ilişkiyi bir "birliktelik" olarak, fenomenoloji ise Ben ile alter ego arasındaki simetrik bir ilişki olarak görür. Bunlar Ben-Öteki ilişkisini eşitlik, karşılıklık, tanıma üzerinden bilişsel olarak anlaşılabilir, tanımlanabilir bir çerçeveye yerleştirirler. Böylece Ben ve Öteki kaçınılmaz olarak "bütünsellik" eksenine taşınmış olur.²⁶

Levinas'a göre, Husserl'in sonsuz fikrini görmemesi yönelimselliğin başkasına doğru olan hareketini engeller. Upuygunluk, düşünce ve düşüncenin nesnesi arasındaki paralelliği anlatır. Bunun anlamı dışsallığın içselliğe paralelliğidir. Başka aynıda içselleştirilip tüketilir. Upuygunluğu temel edinmiş bir yönelimsellik, bilincin yapısını açıklamaya yetmez. Bilinç ancak bu upuygunluğun ötesinde anlaşılabilir hale gelir.²⁷ Aşkınlığın yönelimselliği kendine has bir yönelimseliktir.²⁸ Upuygunluğu kıran sonsuz fikri, düşünülen şeyin her zaman düşünceden fazla olduğunu düşünmektir.²⁹

²⁴Emanuel Levinas, "Varlık Bilim Temel midir?", Sonsuza Tanıklık: Seçme Yazılar, (Haz. Zeynep Direk/Erdem Gökyaran), İstanbul: Metis Yayınları, 2003, s:85

²⁵John, E. Drabinski, Sensibility and Singularity: The Problem of Phenomenology in Levinas, New York: State University of New York Press., 2001, s: 124

²⁶Sengün Meltem Acar, 2016,s:102

²⁷Emmanuel, Levinas, 1961, s.:27.

²⁸Age, s: 49

²⁹Emmanuel Levinas, "Transcendence and Height", Basic Philosophical Writings, Edited by; Adriaan T. Peperzak, Simon Critchley, Robert Bernasconi, Indiana University Press, 1996, s. 17

Başkasıyla ilişki varlık bilim de değildir.³⁰ Levinas'a göre sorun insanın Varlık'ın sınırları dâhilinde keşfediliyor olmasıdır. Oysa insan ancak ona seslenildiği, onunla konuşulduğu zaman keşfedilmeye hazır bir hale gelir.³¹ Ontolojik alan sonludur ve tümeldir, bunun ötesine ise ancak metafizik bir "sonsuzluk" fikri ile geçilebilir. Levinas'a göre bütünlük arayışı Ben'in karşısındakiyle bir tamamlanış sürecine işaret etmektedir. Bu ötekine karşı şiddet ve savaştır. Oysa Ben-Başkası ilişkisinde hareket noktası Başkası olduğundan, aşkınlık Ben'e indirgenemeyen mutlak başkalıktır. Bu ise etiğin önceliği yoluyla olur. Levinas'ta etik, verili olana aşkın bir sonsuzluk ile kurulan ilişkinin adıdır. Sonsuz fikri ise etik ilişkide açığa çıkar.³²

4- Derrida'nın Levinas'a Eleştirileri

4-1- Şiddetten Kaçınabilmenin Olanaksızlığı

Derrida'nın ilk itirazı Levinas'ın felsefi söylemi de tıpkı eleştirdiği Batı felsefi geleneği gibi dil içinde yapılandığından ve dille ifade edilmek zorunda olduğundan dolayı, bu gelenekten ve şiddetten kaçınabilmenin mümkün olmadığı yolundadır. Çünkü felsefe bu gelenekten miras kalan metaforların tarihidir. Bu metaforlar dilin her yerine sinmiştir.³³ Dilde ikamet eden metaforlar vasıtasıyla dile getirme zorunluluğunu Derrida, Levinas'ın başkalığı ve başkalığın getirdiği sonsuzluğu "dışsallık" ile ifade etmesi üzerinden örneklendirir. Levinas'ın ifade ettiği mekansal bir dışsallık olmayıp, gizemle ilişkidir, ama hala dışsallık sözcüğünü telaffuz eder. Bu sonsuzun bütünlükten taşmasını yine bütünlüğün dili ile ifade etme zorunluluğudur. Başka, aynı dilinde söylenmek zorundadır. İç-dış yapısı gibi mekansal metaforlar içinde düşünme zorunluluğu, yıkıntılar içindeki metaforda hala mesken tutma, geleneğin yırtık pırtık urbalarını giyme zorunluluğu vardır. Çünkü felsefe bu dilden ibarettir ve onu eleştirirken bile metaforun ta kendisini söylemekten başka çare, bu tarihselliği kesintiye uğratabilecek bir dil bulabilme imkanı yoktur.³⁴

"Eğer bir şeyin tematize edilmesi, o şeyin ışık altına sürülmesi, aydınlatılması ya da açıklanması ise, ve bu, eğer Levinas'ın iddia ettiği gibi, aynılığa indirgeme, farkı özümseyerek yoketme, sonuna kadar bir mücadele, şiddet ve savaş demekse, Levinas'ın

³⁰Emmanuel Levinas, "Varlık Bilim Temel midir?", Sonsuza Tanıklık, Haz. Zeynep Direk/Erdem Gökyaran, İstanbul: Metis Yayınları., 2003,s:82

³¹age, s. 86

³²Emmanuel Levinas, 1961, s:79-80

³³ Derrida, "Şiddet ve Metafizik", Çev. Zeynep Direk, Cogito, sayı: 47-48, YKY Yayınları, İstanbul, 2006, s:77

³⁴ age, s:100-101

peygamberce bir dille yaptığı mesihçi barış davetinin savaşın öncelliğini varsayıyor olduğu da inkar edilemez.”³⁵

Derrida'ya göre Levinas, bu dilde konuşma iznini kendine tanımadığından, anılan klasik dil zorlukları ile mücadelede en iyi silahtan kendini mahrum etmiştir. Dil reddedilerek değil, onun kendine ihanetini de dile getirerek tarihsel bir kalıntı olarak tanımlanarak kullanılmalıdır. Levinas ancak bu şekilde düştüğü tutarsızlıktan kurtulabilir.³⁶

Derrida dilde ifade zorunluluğunu “ışığın şiddeti” olarak isimlendirir. ³⁷ “Dil güneşle doğar; güneşin adı hiç anılmamış olsa bile gücü aramızdadır.” ³⁸ Öyleyse, bu ışığın altında ifade etmekte zorunlu olan Levinas da şiddetten kaçınabilmiş değildir. Sözün açılışı ile söyleme karşı savaş ve şiddet başlar. Bu bir şiddet ekonomisidir. Filozof ışığın bu savaşında konuşmak ve yazmak zorundadır. Ancak bunun ekonomi olduğunu bilen bir felsefi söylem en az şiddeti uygulayan olabilecektir. Henüz barış olmayan bu itiraf savaşçılığın karşıtıdır. ³⁹

Derrida'ya göre söylem ile şiddet arasındaki ayrım her zaman erişilmez bir ufuk olarak kalacaktır. Şiddet-olmayan söylemin özü değil, ancak telosu olabilir.⁴⁰

4-2- Öteki'ne Koşulsuz Konukseverlik

Derrida Ben'in ötekinin sonsuz sorumluluğunu almasını, ötekini sonsuz bir konukseverlikle karşılaması ile ilişkilendirir. Böylece, Levinas'taki Ben ve yüz arasındaki sorumluluk ilişkisinin olanaklılık koşullarını ortaya koyabilmeyi dener.

Konukseverlikte ev sahibi yüze açılan Ben, konuk ise koşulsuzca sorumluluğu alınan yüzdür. Ben yüzü kendi evinde sonsuz sorumlulukla, her türden bilinmezliğe dair kabulle misafir etmektedir. Öteki yüz olarak bilinmez, adlandırılmaz, bilinç edimine dönüştürülemez. Ben sadece sorumluluğu alır. Ben sorumluluğunun sınırı hakkında dahi düşünmez, çünkü sorumluluk sonsuzdur. Ev sahibi de gelenin kim olduğunu bilmeden buyur eder, ziyaretin sonuçlarını öngörmez ve düşünmez. Tıpkı yüzle karşılaşma gibi misafir ve ev sahibinin karşılaşması da herhangi bir bilişsel zeminde cereyan etmez. Yüz tematize edilemediği için konukseverlik de tematize edilemez.⁴¹

³⁵Zeynep Direk, “Konukseverlik Düşüncesi”, Defer, Sonbahar 1997, s:23

³⁶Jacques Derrida, 2006,s: 105

³⁷age, s: 68-69

³⁸ age, s: 102

³⁹age, s: 106-107

⁴⁰age, s:106

⁴¹Zeynep Direk,1997, s:26

Derrida konukseverliğin ne anlama geldiğinin incelemesini yapar.⁴² Konuk etmenin koşulu, ev sahibinin evin efendisi olarak kalması, kendi evinin konukluk yasasını uygulamasıdır. Bu koşullu bir konukseverliktir. Sunulan armağanı sınırlayan ve bu sınırlamayı, ödülün ve konukseverliğin koşulu haline getiren özdeşlik yasası olarak olumlamasıdır.⁴³ Konuk olarak buyur etme bir armağan olsa da, konuk ettiğini ancak ev sahibinin yasasına boyun eğmesi koşulu ile orada bulunmasına izin veren koşullu bir ağırlamadır.⁴⁴ Burada konukseverlik kendi tanımıyla koşulsuz konukseverlik imkanını iptal eder. Bu ise bir açıdan aslında konuksevmezliktir. Böylece bir yasaya boyun eğmeye mecbur olan konukseverlik hem konukseverlik hem de konuksevmezlik olarak ortaya çıkar.

Konukseverliği koşulsuz olarak düşündüğümüzde ise, ev sahibinin ev sahibi olarak kalamadığı bu ilişkide (çünkü ev sahibi olmak evin yasasına, koşula bağlı olmayı gerektirir) konuk etmenin imkanı ortadan kalkar. Çünkü artık ev sahibinin sunduğu bir konukseverlik yoktur. Ancak yine de koşulsuz konukseverlikte, bilinmeyen öteki herhangi bir koşul öne sürülmeksizin buyur edilmelidir. Derrida'ya göre; "Eğer bir konuk varsa olanaksız yapılmalıdır." Burada Derrida konukseverliği gelecek-olan'a dönüştürmektedir.⁴⁵ Ancak burada gelecek olan mutlak konukseverliğin koşullu konukseverlik yasasına bağlı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu onun hem olanaklılık hem de olanaksızlık koşuludur. Gelecek olan koşulsuz konukseverliğin olanağı, koşullu konukseverliktedir. Ama bir taraftan da koşullu konukseverlik onun olanaksızlık koşuludur. Derrida yapı sökümü burada da kullanmıştır. Öyleyse ev sahibi koşulsuz konukseverlikle, koşullu konukseverliğin zorunlu yasaları arasında bir müzakere gerçekleştirmelidir. Sadece koşullu olanla hareket eden bir konuksever kendi içinde kalırken, sadece koşulsuz bir konukseverliğin ise hiç anlamı yoktur. Dolayısıyla konukseverlik kavramının tarihsellik ve koşulluluk ağı içinde ele alınması zorunludur.⁴⁶

Oysa Levinas'ın öznesi ötekinin sonsuz sorumluluğunu koşulsuzca almadan önce özneliğine kavuşamaz. Levinas, ev sahipliğinin ancak bir yasaya bağlı olma koşulu ile olabileceğini görmezden gelmiştir. Derrida'nın yapısökümle gösterdiği koşullu olanla-koşulsuz olanın zorunlu bağımlılığı ışığında, Levinas'ın öznesinin önce öznelik niteliğini kazanmaksızın koşulsuz

⁴²Ahmet Cüneyt Gültekin, "Bağıslanan Konukseverlik ve Konuksever Bağışlama:Derrida Felsefesinde Etik (Olanaksız) ve Politika (Olanaklı) İlişkisi, FLSF Dergisi, 2014 Bahar, sayı:17, s: 51

⁴³Jacques Derrida, "Konuksev(-er/-mez-)lik (Hostipitalité)", Çev. Ferda Keskin, Önay Sözer, Pera Peras Poros: Jack Derrida ile birlikte disiplinlerarası çalışma'nın içinde, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s: 48

⁴⁴age, s: 53,Ahmet Cüneyt Gültekin, 2014, s:17

⁴⁵age, s:20

⁴⁶age, s:31

sorumluluğu üstlenebilmesi mümkün görünmüyor. Levinas özneliği tarihselliğinden arındırmıştır. Derrida'ya kulak verdiğimizde ise ötekinden koşulsuz sorumlu olmak ancak öznenin koşullu tarihselliği içinde mümkündür.

4-3- Asimetrik İlişki Yerine Simetrik İlişki

Levinas'ın Husserl'in fenomenolojisindeki özne ve alter egodan meydana gelen simetrik ilişkiye olan eleştirilerini yerinde bulmayan Derrida'ya göre, öznenin başka ile olan asimetrik ilişki şeklindeki kurulumundansa Husserl'in simetrik ilişkisi daha yerindedir.

Derrida'ya göre, Husserl özne ve başkası olarak alter egoyu kurarken, başkanın başkalığını muhafaza etmesi için azami dikkati göstermiştir. Husserl'daki başka egolar bendeki basit temsiller değil, benim hiçbir zaman olamayacağım şey olarak belirlemektedir. Kaldı ki, eğer bu başkalığı içinde bir ego belirmeseydi, Levinas'ın betimlediği tarzda yüzle (alter ego) karşılaşmak, mümkün olamayacaktı.⁴⁷

Eğer alter-ego olmasaydı, başka olduğu neyse o olmayacaktı. Bu anlamın sonluluğundan kaynaklanan bir zorunluluktur; başka ancak bir ego olarak mutlak biçimde başkadır. Yani ego olma anlamında benimle bir aynılık taşımak zorunluluğundadır.⁴⁸ Öteki benim için alter ego ise, ben de ötenin alter egosu olurum. Burada ortak paydanın birbirine başkalık olduğu bir simetri ortaya çıkar. Bu Levinas'ın karşı çıktığı simetrik ilişkidir. Ancak Derrida'ya göre simetrinin yanı sıra asimetri de vardır. Çünkü ötekinin ne olduğunu, başkalığını asla bilemem.

Levinas ötekini ben gibi özne olarak kurmadığından dolayı şiddet uygulamadığını düşünmektedir. Derrida'ya göre Levinas'ın sözünü ettiği şiddet, kurbandsız bir şiddettir. Çünkü Derrida'ya göre ötekini alter ego olarak tanımamak, aslında şiddet uygulamaktır. Çünkü öteki bir ego olarak tanınmadığında ötekinin tüm başkalığı çöker, bir taş ya da bende hiçbir anlamı olmayan varlığa dönüşür. Başkası ancak alter-ego olarak var olduğunda bana hitaben konulan ve emreden bir yüze dönüşebilecektir.⁴⁹ Derrida Husserl'da da şiddet olduğunu ama bunun olabilecek en barışçı bir şiddet olduğunu bildirir. Alter egonun egoluğuna, onun başkalığına ulaşır gibi ulaşmak olabilecek en barışçı şiddettir. Bu ilk özneleşme süreci Levinas'ın etiğini mümkün kılar. Ben de aynı şekilde başkasının başkası olduğunu bilmesi dışında, başkayı etik bakışsızlık içinde arzulamaz, ona saygı gösteremez.

⁴⁷Jacques Derrida,2006, s:114

⁴⁸age, s:119

⁴⁹age, s:117

4-4- Etiğin Ontolojiye Önceliği

Derrida'ya göre etiğin her felseye fenomenolojiye ve ontolojiye önceliği yoktur. Derrida bu itirazını ilk olarak Levinas'ın Husserl eleştirisi üzerinden dile getirir. Bu eleştirinin ilk ayağında, önceki başlıkta incelediğimiz etiğin ego ve alter egolar arasındaki ilişkiden türemiş olması bulunur. Derrida'ya göre başka bir alter ego şeklinde yüz olarak belirmediğinde onunla ilişkiye girilemiyordu. Öyleyse, etiğin ben ve alter ego arasında bir ilişki olarak belirmesi yani onun sonralığı bunun doğal sonucudur. Derrida'nın itirazının bir diğeri Husserl'daki yönelimselliğinin bir sonucudur. Bu Husserl'daki yönelimselliğin upuygunluk olması ile ilgilidir. Derrida'ya göre Levinas Husserl'daki sonsuzun çok açık bir şekilde upuygunsuzluğu var saydığını görememiştir. Bilincin yönelimselliği ile sonluyu kuran Husserlci cogito sonsuz fikrini, ufukları kurmamakta, kuruluşun ufuklarını göstermektedir. Derrida'ya göre Husserl'da nesnellüğün ötesine açılan sonsuz ufuklar nesnelere karşılık gelen düşüncelerin ufuklarıdır.⁵⁰ Sonsuz fikri nesnelleştirilip Cogito tarafından kurulabilecek bir fikir değildir. O, upuygunluğun imkânsızlığını radikal bir biçimde gözler önüne sermektedir. Sonsuzun sonsuza ve sonluya upuygunsuzluğu bilinci, dışsallığa saygı gösteren bir düşüncenin ürünü olduğundan Levinas'ın Husserl'dan ayrılması ve onu eleştirmesi yerinde değildir. Upuygunsuzluk, dışarıda kalana, öteki'ye, saygı göstermektir. Sonsuz fikriyle açığa çıkan yönelimselliğin upuygunsuz yapısı aslında başka'yı aynıya indirgenemeyen olarak muhafaza etmektedir. Bu sebeple Derrida'ya göre yönelimsellik aslında saygının kendisidir ve etik olarak saygı fenomenolojiden türemiştir.⁵¹

Derrida, Levinas'ın Heidegger'a olan eleştirisine de karşı çıkar. Heidegger'e göre ontolojiyi ilk felsefedir. Levinas'a göre ontolojinin ilk felsefe olması şiddettir. Derrida'ya göre ise varlık düşüncesinin hiçbir insanı amacı olamayacağından ontoloji olmadan hiçbir etik açılmaz.⁵² Levinas'ın iddiasının aksine şiddet taşıyan varlık düşüncesi değil, Levinas'ın etiğidir.⁵³

Heidegger'deki olanın varlığı ile ilişkisi "bir bilme ilişkisi" değildir. Bir kuram değildir ve olan hakkında hiçbir şey öğretmez. Heidegger ona ontoloji adını dahi vermeyi reddeder. Çünkü henüz kavramlaştırmaya girmemiş olandır. Varlık kategori ötesidir ve kategoriye boyun eğmez. Yüklemlenmeyen yüklem atfetmeyi yetkilendiren, yüklem arasındaki farkın açığa çıkmasına izin verendir. Derrida'ya göre de eğer ontoloji ilk felsefenin başka bir adı ise olanın varlığı düşüncesi ontoloji bile değildir. İlk nedenle ilgili olmadığı için

⁵⁰age, s: 108-111

⁵¹age:111

⁵²age:131

⁵³age, s:143

de varlık düşüncesi güçle ilgilenmez ve güç uygulamaz.⁵⁴ Bu sebeple henüz varlıktan tarihsel varolana dönüşmemiş olan varlık şiddet uygulayamaz. Öyleyse varlık düşüncesi şiddet olmayana en yakın olandır. Yüzü olmayan varlıklar arasındaki ilişki şiddet değildir henüz⁵⁵

Ontolojik aşkınlık olmadığına, olan olmaya bırakılmadığına, aşkınlık özdeşleşmeye hapsolür.⁵⁶ Varlık kavramının imkanı olarak varlık sorusu, varlığın kavram öncesi kavranılışından doğar. Bu sebeple, Derrida'ya göre, varlığın bu ön kavranılışı kavramsal ya da bütünleştirici bir kavrayış değildir.⁵⁷ Varlığı (veya aynı) bir kategori, varlıkta ilişkiyi bir kategoriyle ilişkiymiş gibi ele almak ve ilişkinin belirlenmiş bir etik ilişkiden sonra ortaya çıkabileceğini ve ona tabi tutulabileceğini düşünmek, en baştan bu belirlenimi kendine yasaklamak demektir. Çünkü her belirlenim varlık düşüncesini varsayar. Olan olarak kendisinden sorumlu olma ayrıcalığı, varoluşun kendisini ve varlığı anlama zorunluluğunu ima eder. Varlığın kavranılışı ise her zaman başkalıkla mümkündür. Başkanın bana buyurabilmesi için ise başkayı başka olarak özgürlüğünde olmaya bırakabilmem gereklidir.⁵⁸ Varlığın kendisi hiç kimseye buyurmaz. Ancak olmaya bırakılan başka buyurabilir. Böylece etik aşkınlık öncelikle ontolojik aşkınlığı varsayar.

Derrida şunu sorar; "eğer varlık düşüncesi yüzün deneyiminde zaten içerilmiş olmasaydı, yüzün deneyimi mümkün olur muydu, söylenebilir miydi?" Yüzün metafiziği aslında varlık düşüncesini zaten içinde taşır.⁵⁹ Yüz, çıplak bakış, söz hakkı olmaya bırakılan varlığın, olana dönüşen birliğidir aslında. Olana dönüşmeyen varlık sözünü söyleyemeyecek, buyuramayacaktır.

Derrida'ya göre, varlığa doğru olan bu aşkınlık, dilde ikamet eder ve onu kurar, dille birlikte her türden birlikte olmanın imkanı açılır. Ancak dile girmek ve yüklem atfetmek de aynı zamanda ilk şiddettir. Retorikten arınmış, şiddet olmaksızın kendisini üreten bir söz bir şey söyleyemeyeceği gibi, hiçbir şeyi belirleyemeyecek, ötekine de hiçbir şey sunamayacaktır.⁶⁰ Böylece Derrida'ya göre Levinas varlıktan ve bilişsel bir kavramsallaşmadan vazgeçtiğinden, sadece yasadışı bir etik değil, aynı zamanda cümlesiz bir dil de önermektedir. Derrida bunun mümkün olmadığını söyler. Çünkü yüz sözdür aynı zamanda. Esasen bu söz ise ihtiyacı ortaya koyan bir cümledir.⁶¹ Derrida'ya göre Levinas da bunun farkında olsa da, cümle yine de kendini

⁵⁴ age, s: 131

⁵⁵ age, s:142

⁵⁶ age, s: 136

⁵⁷ age, s:134

⁵⁸ age,, s:135

⁵⁹ age, s:138

⁶⁰ age, s:142

⁶¹ age, s:143

dayatır. Levinas bundan kaçabilmek için anlamın kökenini tarihin ötesinde arar. Bu Levinas ile Heidegger arasındaki farktır. Böylece sonsuz fikri, varlık ile olan arasındaki farktan ve bu farkın açabileceği tarihsel başkalıktan önce gelecektir. Bu Tanrıdır. ⁶² Derrida'ya göre, olanın varlığı ile ilgili herhangi bir soru ise yanıt olarak o şeyi zaten varsayacaktır. Yani Tanrı ile ilgili her soru, sadece soruda olan olarak Tanrı kavramının geçmesiyle Tanrı'yı bir olan olarak zaten varsayacaktır. "Tanrı var olur mu?" ya da "Tanrı kimdir?" sorularında soru özü zaten varsaymaktadır. Bu sebeple Tanrı ile ilgili bir soru gerçekte yoktur. Çünkü yanıt sorgulama ile çakışır. Sonuç olarak Levinas, sonsuzca başka olarak Tanrı ile ilişki kurarak felsefi söyleminde kendi niyetine ihanet eder. ⁶³ Çünkü tüm apriori'lerden, dilin aşkın ufuklarından vazgeçerek yalnızca başkının indirgenemez deneyimi sonucu bağlamak, Derrida'ya göre metafizik bir ampirisizmdir. Ampirisizm ise Derrida'ya göre, söz yolu ile kendini haklılaştırmaktan aciz olmasıyla bir felsefe dahi değildir.⁶⁴

5- Sonuç Ve Değerlendirme

48

Batı felsefi geleneğini ötekini aynıya tabi kılması nedeniyle şiddet olarak niteleyen, bu şiddetten kaçabilmek için ötekinin kavramsallaşmaya direnen yüzünün sorumluluğunun alınmasıyla özneleşmenin mümkün olduğunu savunan Levinas, şiddetsiz, aşkın bir sorumluluk etiği önermiştir. Husserl'in fenomenolojisi ve Heidegger'in ontolojisini şiddete yol açtıkları için eleştiren Levinas, fenomenolojiyi ve ontolojiyi öznenin etik sonsuza açılabilceği şiddetsiz bir felsefe yolunda dönüştürerek kullanmıştır.

Levinas'a göre, özne kendilinliğine batıklığı içinde tek başına özne olamaz. Ancak yüzle karşılaşması ve onun öldürmeyeceksin buyruğuna karşılık vererek sorumluluğunu alması ile özneliğini kazanabilir. Özne ötekini bir logos olarak ele alamaz. Ötekinden gelen buyruğu bir söyleme olarak alır, söylenenle ilgilenmez. Onu asla akılsal bir içerikle düşünmez. Sadece yüzdeki sessiz yakarışa cevap verir. Cevap sorumluluğunu almakla olur. Sorumluluk sonsuzdur. Ben asla bu sorumluluğun sınırını ya da nereye kadar olduğunu düşünemez. Çünkü bununla bilişsel alana geçmiş olur. Ötekinin sonsuz sorumluluğunun alınışı etikdir. Ve etik ilk felsefedir. Ontolojiden önce gelir. Çünkü özne bu sorumluluğu almadan önce ontik bir özne olamaz. Ancak öteden gelen tanrısal olan ötekinin yüzünün ben karşısında belirşi ile özne bu yüz nedeniyle özneliğine kavuşmuş olması nedeniyle ontolojik alana geçiş yapar. Zaman bu sorumluluk ile açılır. Öznenin varoluşunun öncesinde bu

⁶²age, s:145

⁶³age, s: 147

⁶⁴age, s:148-149

aşkınlık, ilk felsefe olarak etik vardır. Bu ise ontolojinin aksine şiddet olmayandır.

Derrida Levinas'ın felsefesini enine boyuna ele alarak yapısöküme uğratan en önemli isim olduğundan bu çalışmada Levinas felsefesi onun eleştirileri bağlamında incelendi. İncelemeyi özellikle Derrida'nın şiddet ve metafizik ile konukseverlik makaleleri üzerinden gerçekleştirdik.

Derrida'nın eleştirileri, şiddetten kaçmanın imkansızlığı, koşullu olanla-koşulsuz olanın zorunlu bağımlılığı ışığında Levinas'ın öznesinin önce öznellik niteliğini kazanmaksızın koşulsuz sorumluluğu üstlenmesinin mümkün olamadığı, ötekinin özne olarak kurulmamış olması, yönelimselliğin de aslında upuygunsuzluk olarak ötekine saygıyı varsaydığı, ontik olanın kaçınılmaz önceliği nedeniyle etiğin ontige önceliğinin imkansızlığı ve Levinas'ın felsefesinin son kertede Tanrı'da sonlanması ve metafizik de olsa bir deneyimde temellenmesi sebebiyle felsefe bile sayılamayan bir ampirizmden başka bir şey olmadığı şeklinde ortaya çıkmıştır.

İlk eleştiri; şiddetten kaçınabilmek mümkün değil midir? Levinas, şiddeti aynılaştırmak anlamında kullanır. Farklı olan aynı olanın diline indirgenerek, başkadaki başkalık aynı içinde eritilir, başkalık yok edilir. Bu ise başkanın ortadan kaldırılışı olarak şiddettir. Şiddet sorunu Derrida'nın bütün yapıtlarında görülür. Derrida şiddet üç açıdan ele alır. İlki dilin kurucu şiddeti, kökensel şiddetidir.⁶⁵ İkincisinde kökendeki şiddetin ariziliğine inanış vardır. Düzen yeniden kurulduğunda kökendeki şiddet telafi edilebilecektir. Derrida buna moral şiddet der.⁶⁶ Bu sebeple Husserl'in uyguladığı ilk şiddeti kaçınılmaz olarak görür ve fenomenolojide başkaya saygı ile bu şiddetin telafi edildiğini düşünür. Üçüncüsü ise ikinciye tepki olarak ortaya çıkar. Düzen yani yasa, tekili tekilliği içinde hakkını vererek var etmeyi vaad etmiştir. Ancak yasa (düzen) genel olmak zorunda olduğundan tekillik ve biricikliği hiçbir zaman gerçekleştiremez. Bu sebeple söyleme içkin olan şiddet kısa da olsa bir parıltı, şiddet ile yasa arasındaki devir daimi gösteren bir yoldur.⁶⁷ Esasında Levinas'ınki bu üçüncü türden şiddettir. Derrida'ya göre adalet ya da şiddet olmayan söylemin ancak telosu olabileceğinden, söylemi eleştiren, hedef olan yeni bir söylem kendisi şiddetsizlik iddiası taşımasa da, bu telosa hizmet eden olacaktır.

Derrida ve Levinas'ın şiddet kavramına bakışları arasında hem benzerlik hem de farklılıklar bulunduğunu düşünüyorum. Ötekinin aynıda erimesinin şiddet olduğu konusunda birleşiyorlar ve her ikisi de bundan kaçmanın gerekli olduğuna inanıyorlar. Derrida'ya göre ben ile öteki arasında

⁶⁵Aykut Çelebi, "Sunuş Bir Parıltı...Sonra Gece", Şiddetin Eleştirisi Üzerine İçinde, Metis Defterleri, haz: Aykut Çelebi, İstanbul, Ekim, 2010, s:14

⁶⁶age, s:15

⁶⁷age, s:15

ortak bir zemin kurulabilmesi, onların birbirlerinin farkında olabilmesi için bu ilk kuruluşdaki şiddet gerekli bir şiddettir. Derrida bu konuda haklı gibi görünüyor. Çünkü ötekinin bene herhangi bir nesnenin ifade ettiğinden daha fazla bir şey ifade edebilmesi için en az ortak bir temel, ortak bir aynılık gerekli. Bu ortaklık temelini ise ortak bir dilde ifade edilmekle alıyorlar. Bu Derrida'nın da ifade ettiği gibi Levinas'ın da kullanmak zorunda olduğu bir dil. "Ben ve öteki" denilmekle birlikte bile aslında dilde kurulan bir ortak zeminde birleşme ortaya çıkıyor. Bu ötekini benimle aynı simetrik düzleme alan bir davet, ama aynı zamanda da şiddet. Ancak bu davet olmaksızın da söylem alanı açılmıyor. Öteki yok farzediliyor. Levinas'ın öznesi ötekinin sorumluluğunu alabilmesi için önce onu dile söylem alanına davet etmek zorunda. Bu yapılmadığında dil susar, söylem susar, Levinas'ın felsefesi de susar.

Şiddet hakkında ikisi arasındaki bir diğer fark ise, nasıl ki Levinas'ta etik öncelikli ise, Derrida'da ise söylem alanına girilmeden önce şiddetin kökensel olduğu görülüyor. Derrida'da buradaki şiddet artık, ötekini aynılaştırmaktan daha fazlası. Bu suskunluktan çıkıp, yüklem atfetmenin şiddeti. Etiğe göre daha ilksel. Şiddet ve metafizik'te şöyle bir sıra izliyor Derrida; hiçbir yüklem atfetmenin olmadığı şiddetsiz ontik alan, şiddetle varlığın varolana dönüştüğü Heideggerci izlekte öznenin oluşumu, ötekinin diğer varolan ya da alter ego olarak belirişi ve ötekilerin başkalığına duyulan saygı olarak ortaya çıkan etik. Levinas'ta ise, etik ilk felsefe, özne ötekinden dolayı özne, bu aşkınlık olanağı olmasa özne özne dahi olamayacak.

Buradan ise Derrida'nın Levinas'ı diğer bir konuda sorunsallaştırmasına geliyoruz; ontolojinin zorunlu olarak ilk felsefe olması. Derrida'ya göre özne ve öteki hakkında konuşmaya başladığımızda, örtük ve zorunlu olarak onların mevcudiyetini zaten kabul ediyoruz. Etik öncelikle özne ve ötekinin varlığını kabul ettikten sonra ancak onlar arasındaki bir ilişki olarak varolabilir. Ortaya çıkmamış bir özne ve bir özne olarak dahi kurulmamış aşkın sonsuz yüz olarak ötekinin varlığından önce etiğin olduğunu söylemek, Derrida'ya göre, daha başlangıçta Levinas'ın sorumluluk izleğine izin vermez.

Kanaatimce, Derrida bu konuda da haklı. Aslında Levinas ötekinin sorumluluğunun aşkınlık ve etik olduğu hakkındaki felsefi izleğini oluştururken konuşmaya önce ontolojik alandan başlıyor. İlya olarak adlandırıldığı anonim varoluş olan var, Heidegger'in varlığı ile benzer görünüyor. Özne bir kırılma ile İlya'dan çıkıyor. Ama burada henüz özneliğine kavuşmamış durumda diyor Levinas. Aynılığa, kendiliğine tamamen batmış durumda özne olmayan bir özne var burada. Heidegger'de varlık olmaya bırakarak kendini varolana dönüşerek özneleşiyordu. Heidegger'in öznesi ile Levinas'ın öznesi burada farklılaşıyor. Levinas'ın öznesinin özneliğini kazanabilmesinin tek yolu ötekinin sorumluluğunu alması. Çünkü ötekinin

yüzünde sonsuz açılıyor ve bu sonsuz ise ilksel olan etik. Kanımca Levinas'ın ontolojik İlya ile başlaması Derrida'nın görüşlerini doğruluyor. Çünkü henüz özneleşmediğini söylese de ortaya bir özne çıkarmadan konuşmaya başlayamıyor Levinas.

Derrida'nın diğer bir eleştirisi, Levinas'ın öznesinin önce öznellik niteliğini kazanmaksızın koşulsuz sorumluluğu üstlenmesinin mümkün olmadığını düşünüyordu. Konukseverlik makalesinde ev sahibi olmak ancak bir yasaya bağlı olarak gerçekleşebiliyordu. Koşulsuz konukseverliğin olanağı, koşullu olanla gelecek olan koşulsuz arasındaki bir müzakere ile mümkündür. Yani koşulu yasası ile belirlenmiş bir bütünlük olarak ben ortaya çıkmayınca ötekinin sorumluluğunu alabilmek mümkün görünmüyordu.

Aynı şekilde Derrida'ya göre Levinas'ta ötekini kurulumu, daha doğrusu kurulmayışı da sorundur. Ötekinin Husserl'daki alter ego şeklinde kurulumu daha yerindedir. Bu şekilde, sadece Ben'in öteki karşısındaki sonsuz sorumluluğu olarak asimetrik ilişki yerine, karşılıklı saygı temelinde simetrik bir ilişki ortaya çıkacaktır.

Kanımca, Levinas'ta hipostazda kırılma ile ilk ortaya çıkan bilincin özne olarak kabulü daha yerinde davranış olurdu. Çünkü aslında süreç olarak bu özne benzerinden yola çıkmıştı zaten. Böylece Derrida'nın öznellik hakkındaki eleştirisini de aşabilirdi. Ancak tabii bu durumda, etiğin ontolojiye önceliğinden bahsedemeyecekti. Ancak bu durumda, diğer sorunları aşmanın yanı sıra totolojik şekilde Tanrısal olana referans göstermek zorunda da kalmayacaktı.

Derrida şiddet olmayanın, konukseverliğin, adaletin ve bunun gibi olması gereken kavramının söylemin kendisinde var olamayacağını, ancak telosu olabileceğini söyler. Böylece belki de Levinas, etiği ilk felsefe olarak değil de bir telos olarak işaret etmeliydi. Yine aşkınlık olarak etik, yine ötekinin sonsuzca başka olan yüzünden bilişsel değil, duyarlılık olarak doğan sorumluluk olarak etik ama ilk felsefe olan, öznesi ve ötekisi kurulmamış bir etik değil.

Kanımca ilksel kurulum dışında, akıllı öznenin evrensel yasalara uymasına işaret eden modern etiğe alternatif olarak ötekinin yüzünden doğan sorumlulukta temellenen Levinasçı etik anlayışı zorunlu ilk şiddetten sonra kurulan düzende, ötekine şiddet uygulamayacak, ayınlıştırmayacak ve böylece ilk şiddetin meşruiyetini sağlayacak bir telos olarak sonsuza ve aşkınlığa ulaşmada faydalı bir yol sunuyor.

KAYNAKÇA

- Acar, Sengün Meltem. "Levinas'ta Aşkılık Düşüncesine Giriş", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, sayı:27, güz 2016
- Bauman, Zigmunt. *Postmodern Etik*, (Çev. Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları., 1998
- Batzitzky, Leora. "Encountering the Modern Subject in Levinas", *Yale French Studies*, S:104, 2004
- Schrag, Calvin O. "Heidegger Felsefesinde Fenomenoloji Varlıkbilim ve Tarih", Çev: Serdar Şen, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sayı: 13, 2006
- Çelebi, Aykut. "Sunuş Bir Parıltı...Sonra Gece", Şiddetin Eleştirisi Üzerine İçinde, Metis Defterleri, hazırlayan: Aykut Çelebi, İstanbul, Ekim, 2010
- Drabinski, John, E. *Sensibility and Singularity: The Problem of Phenomenology in Levinas*, New York: State University of New York Press., 2001
- Davies,Paul. "Sincerity and the end of Theodicy: Three Remarks on Levinas and Kant", *The Cambridge Companion to Levinas*, (Ed. Simon Critchley/Robert Bernasconi) United Kingdom: Cambridge University Press., 2002
- Derrida, Jacques. "Şiddet ve Metafizik", Çev. Zeynep Direk, *Cogito*, sayı: 47-48, YKY Yayınları, İstanbul, 2006
- Jacques Derrida, "Konuksev(-er-/-mez-)lik (Hostipitalité)", Çev. Ferda Keskin, Önay Sözer, Pera Peras Poros: Jack Derrida ile birlikte disiplinlerarası çalışma'nın içinde, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999
- Zeynep Direk, "Konukseverlik Düşüncesi", *Defter*, Sonbahar 1997
- Zeynep Direk, "Sunuş", *Sonsuza Tanıklık*, Haz. Zeynep Direk/Erdem Gökyaran, İstanbul: Metis Yayınları., 2003
- Zeynep Direk, "Filozofların Irk Düşüncesi Peşinde", *Defter*, sayı:41, yıl 13, 2000
- Özkan Gözel, *Varlıktan Başka*, İthaki Yayınları, İstanbul 2010
- Kurtul Gülenç, "Edmund Husserl'de 'Başkasının Beni' Sorunu ve İntersubjektivite Kavramı" *Kilikya Felsefe Dergisi*, s: 1, 2014
- Ahmet Cüneyt Gültekin, "Bağışlanan Konukseverlik ve Konuksever Bağışlama:Derrida Felsefesinde Etik (Olanaksız) ve Politika (Olanaklı) İlişkisi, *FLSF Dergisi*, Bahar, sayı:17, 2014
- HEIDEGGER Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2006
- Martin Heidegger, *Metafizik Nedir?*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2009

- Edmund Husserl, Fenomenoloji Üzerine Beş Ders, Bilgesu Yayınları, Ankara 2012
- Emmanuel Levinas, "Tanrı ve Felsefe", Sonsuza Tanıklık, Haz. Zeynep Direk/Erdem Gökyaran, İstanbul: Metis Yayınları., 2003
- Emmanuel Levinas, "Etik ve Sonsuz", Sonsuza Tanıklık, hazırlayanlar Zeynep Direk, Erdem Gökyaran, İstanbul: Metis Yayınları., 2003
- Emanuel Levinas, "Varlık Bilim Temel midir?", Sonsuza Tanıklık: Seçme Yazılar, (Haz. Zeynep Direk/Erdem Gökyaran), İstanbul: Metis Yayınları. 2003
- Emmanuel Levinas, Totality and Infinity, Duquesne University Press, Pittsburgh Pennsylvania 1961
- Emmanuel Levinas, Totality And Infinity: An Essay On Exterioity, (Trans. Alphonso Lingis), Boston/London: Kluwer Academic Publishers., 1991
- Emmanuel Levinas, Existence and Existents, çev. Alphonso Lingis, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers., 1995
- Emmanuel Levinas, "Transcendence and Height", Basic Philosophical Writings, Edited by; Adriaan T. Peperzak, Simon Critchley, Robert Bernasconi, Indiana University Press, 1996
- Emmanuel Levinas, "Is Ontology Fundamental?", çev: Micheal B.Smitth, Barbara Harshav, Entre Nous: On-Thinking-Of-The-Other, ed. Lawrence D. Kritzman, 1998

LEVINAS'TA ETİK SONSUZLUK, ŞİDDET VE DERRIDA
Sezal INAR ÖZKAN

54